

Strafferettslig diskriminering

- Særlovgivningen rundt utilregnelighet må avvikles, også innenfor strafferetten.

📄 Klassekampen 1 - 04.01.2012 - Del: 1

Forfatter: Ketil Lund,

Deltakere i debatten om den rettspsykiatriske sakkyndige erklæringen i Breivik-saken har dels vært uenige i konklusjonen om utilregnelighet, dels har de reist spørsmål om de norske utilregnelighetsreglene er for vide og bør endres.

Begge disse tilnærmelsene har som siktepunkt samfunnets behov for å kunne straffe Anders Behring Breivik som har kunnet planlegge og gjennomføre en forbrytelse av slike dimensjoner.

Erklæringen aktualiserer imidlertid også et annet perspektiv som har vært lite fremme og som i utviklingens medfør er blitt stadig mer påtrengende:

Utilregnelighetsreglene inngår i en omfattende og diskriminerende lovgivning av mennesker med alvorlige psykososiale funksjonshemninger som psykososer er. Denne lovgivningen har sitt mest destruktive utslag i tvangspsykiatrien som årlig rammer tusenvis av mennesker ved å frakjenne dem autonomi, selvbestemmelse og ansvarlighet og krenke deres menneskeverd- og rettigheter.

Debatten i Breivik-saken har vist at diskrimineringen av mennesker med alvorlige psykososiale lidelser også på strafferettens område er særlig omfattende i Norge gjennom lovfestingen av det såkalte biologiske prinsipp som utilregnelighetsreglene hviler på. Jeg hører med blant dem som har vanskelig for å se at Breivik kan ha vært psykotisk på gjerningstidspunktet, men i denne sammenheng er det nok for meg å konstatere at en slik konklusjon nettopp er egnet til å illustrere det uholdbare i den strafferettslige diskrimineringen av mennesker med alvorlig svikt i sin psykososiale funksjonsevne. Det virker jo uforståelig at ikke Breivik skal holdes ansvarlig for ugjerningen i tråd med sin selvopfatning.

For å bekjempe den paternalistiske fordomsfullhet gjeldende lovgivning med sine dehumaniserende virkninger springer ut av, må særlovgivningen avvikles, også innenfor strafferetten. Dette tilsies dessuten av utviklingen i de internasjonale menneskerettigheter, især av CRPD - konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, herunder også mental/psykososial funksjonsevne, i kraft fra 2008.

Norge er ikke blant de mer enn 100 land som hittil har ratifisert konvensjonen. Det er også lite trolig at vi kommer til å ratifisere konvensjonen med den tilknyttete internasjonale klageordningen som kan innebære

Les også

For store forhåpninger?

Klassekampen - 16.11.2011

DOKTORGRADEN Kvinner og rettslig handleevne

Aftenposten - 03.02.2002

Gjør for lite for folk med nedsatt funksjonsevne

NTBtekst - 07.05.2009

Vis flere 📄

at vi får avgjørelser mot oss i klageorganet. Som internasjonale solidaritetsprosjekter står dessverre ikke menneskerettsinstrumentene like høyt i kurs som de en gang gjorde.

Etter CRPD artikkel 12 har mennesker med nedsatt funksjonsevne rettslig handleevne på lik linje med andre på alle livets områder. Dette omfatter rett til å stifte rettigheter og plikter og pådra seg ansvar på linje med andre. Det er ikke oppstilt unntak for mennesker med alvorlige psykososiale funksjonshemninger som psykoser er. Konvensjonen bygger i utgangspunktet på en modell for å sikre funksjonshemmede den støtten de trenger for å kunne utøve sin rettslige handleevne. Etter artikkel 14 i konvensjonen kan frihetsberøvelse ikke i noe tilfelle begrunnes i funksjonshemningen, men må i tilfelle skje på samme grunnlag som for andre.

Det er ikke lett å se at den diskriminering som ligger i utilregnelighetsreglene, lar seg forsvare i forhold til CPRD. Til det grunnleggende spørsmål om strafferettslig ansvarlighet, sier FNs høykommissær for menneskerettigheter om konvensjonen - Menneskerettighetsrådet tiende sesjon, A/HCR/10/48, 26. januar 2009:

«På strafferettens område krever anerkjennelsen av rettslig handleevne [legal capacity] for personer med funksjonshemninger at et forsvar basert på strafferettslig uansvarlighet med grunnlag i en mental eller intellektuell funksjonshemning, må avskaffes. I stedet må det anvendes funksjonshemningsnøytrale normer om lovbruddets subjektive elementer, som tar i betraktning den individuelle tiltaltes situasjon.»

Som det fremgår av høykommissærens uttalelse, er det ikke funksjonshemningen i seg selv, men spørsmål knyttet til det subjektive element ved lovbruddet som må være avgjørende. Spørsmålet vil altså for eksempel være om det er handlet med forsett/overlegg. I mange tilfeller vil personer med alvorlige psykososiale lidelser som begår straffbare handlinger, ha handlet forsettlig - vært klar over at de begikk en straffbar handling. Har de vært ikke vært klar over hva de gjorde, vil de i likhet med alle andre måtte frifinnes for straff.

Det er ikke første gang spørsmålet tas opp. Allerede i 1983 ble det reist av Norsk forening for mental helse - som jeg den gang var advokat for - i en høringsuttalelse om nye strafferettslige særreaksjoner. Og vinteren 2011 ble det tatt opp av Den internasjonale juristkommisjon - norsk avdeling i en høringsuttalelse til et forslag om utvidelse av virkeområdet for strafferettslige særreaksjoner for utilregnelige. Det er nå på høy tid at utilregnelighetsreglene utredes.

Når mennesker med alvorlige psykososiale lidelser anerkjennes som strafferettslig ansvarlige, oppstår særlige spørsmål om straffens innhold, hva slags straff som skal ilegges og hvordan soningen skal skje. Det sier seg selv at Kriminalomsorgen må ha et apparat som kan gi forsvarlig behandling eller hjelp til alle uavhengig av funksjonshemning eller sykdomsbilde.

Samtidig må det selvfølgelig finnes regler som fanger opp farlige mennesker som har begått straffbare handlinger, men som ikke kan straffes. I dag er det bare mennesker med alvorlige psykososiale lidelser som - endog uten å ha begått straffbare handlinger - kan innesperras på ubestemt tid ut fra antakelser om farlighet. Også dette er en uakseptabel diskriminering.

Enhver innesperring av hensyn til samfunnsvernet må besluttes av en domstol ut fra de beviskrav som gjelder i strafferetten. Og samfunnsvernet må utelukkende forvaltes av Kriminalomsorgen. Det må nå, etter mer enn 150 år, bli slutt på at dette også ivaretas av det psykiske helsevernet. Denne oppgaven har forkludret grensen mellom helseomsorg og vokteroppgaver og ikke bare bidratt til å bringe det psykiske helsevern i vanry, men også til stigmatisering av hele denne gruppen av funksjonshemmede.

ketil.lund@lundogco.no

© Klassekampen